

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל א' דחנוכה תשפ"ג לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תוכב"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף של"ג

תמידין ומוספין והקטורת. גם בהקרבת החנוכה עצמה של כל הנשיאים הרי הוא המקריב, ולמה לא ריצהו אלא במנורה.

וכתב דיתיישב הענין בתת לב למה שאמרו (מנחות פה): וזה לשונם, כיצד עושה, מסלקן ומניחן באוהל ומקנחן בספוג ונותן בהם שמן וכו' ע"כ. ולסברת החולק על סברא זו וסובר דקביעי נרות, סובר גם כן שהיו קנים שבהם נרות קבועים דקים, והיה כופפם למטה עד שהיה מטיבם ומקנחם, וחוזר וזוקפם כבראשונה וכו'. וכפי זה נשכיל כוננת תשובת ה' לאהרן, כי אהרן היה מתאנח על חנוכת המזבח, והשיבו הקב"ה חי"ך שלך גדולה משלהם וכו', פירוש מעשה המנורה שמוריד הנרות ומניחן באוהל ומקנחם וחוזר ובונה אותם מחדש ומדליקה, הרי כל יום כעושה מעשה חדש, שמחנך הוא המנורה בכל הדלקה והדלקה ע"כ. ואם כן אם אמרינן דנרות לא היו קבועין במנורה, והיה סתירה ובנין בכל יום, אם כן היה צריך בכל יום חינוך חדש, והיה תמיד חינוך בהדלקת המנורה בכל יום ויום, וחינוך צריך שיהיה בטוהרה דוקא, ושפיר הוצרך לנס גם בשאר הלילות ע"כ.

ואם כן יש חידוש דין במנורה מה שלא נמצא בשאר עבודות וכלי המקדש, והוא דהגם דטומאה הותרה בצבור, אבל בהדלקת המנורה שיש בזה חינוך תמידי בכל יום, ובחינוך לא אמרינן טומאה הותרה בצבור, אם כן אי אפשר להדליק המנורה בטומאה בשום אופן, ולא כן בשאר הכלים שיתכן להיות לפעמים גם בטומאה, כשאתרמי שכל הצבור טמאים. ולכן דייק הכתוב על המנורה 'הטהורה' יערוך את הנרות, שהמנורה צריכה להיות טהורה בכל פעם, ואין בה דין טומאה הותרה בצבור.

*

והנה בספר פסקי תשובה (סימן שמח) הובא מכתב מהרה"ק בעל אמרי אמת מגור זצ"ל, וכתב להוכיח דגם בחינוך אמרינן טומאה הותרה בצבור, מהא דאמרינן בגמרא (תענית יז): דאסרו חכמים לכהנים לשתות יין בזמן הזה, מאי טעמא, מהרה יבנה בית המקדש, ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא. וכתבו התוס' (ד"ה בעינן) ואם תאמר והלא בלא יין נמי אסורין בעבודה, דטמאי מתים נינהו, וצריכין הזאה שלישי ושביעי, ואמאי אסרי להו יין. ויש לומר דמכל מקום מותרין בעבודת צבור, דטומאה הותרה בצבור ע"כ. והרי התם בחינוך מקדש דלעתיד קאי, ועם כל זה אמרינן טומאה הותרה בצבור ע"כ.

על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' תמיד (ויקרא כד-ד). בגמרא (מנחות כט.) הקשו דלמה כתבה התורה 'הטהורה', הא כל עבודות המקדש הם בטוהרה, ואין להכניס כלי טמא למקדש. ואי להשמיענו דמנורה מקבל טומאה, פשיטא כלי מתכות נינהו, וכלי מתכות מקבלין טומאה, אלא שירדו מעשיה ממקום טהרה [מן השמים הראוהו למשה המנורה ועשה כנגדה] ע"כ. וברש"י על התורה פירש, המנורה הטהורה, שהיא זהב טהור. דבר אחר על טהרה של מנורה, שמתהרה ומדשנה תחלה מן האפר ע"כ.

ויש לומר בזה עוד, דהנה המפרשים הקשו בנס חנוכה, שמצאו פך שמן ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים (שבת כא:), הלא טומאה הותרה בצבור (יומא ו:), והיו יכולים להדליק בשמן טמא. ומטו משמיה דחידושי הרי"מ זצ"ל (ויש אומרים בשם הרה"ק מקאצק זצ"ל), דנהי דטומאה הותרה בצבור, זהו רק כאשר הבית המקדש עומד על תילו, ואתרמי טומאה בצבור, אז הותר לעשות העבודה בטומאה, אבל לא לחנך בטומאה, כי חינוך צריכה להיות בטוהרה דייקא ע"ש. והדברים מתפרשים בשני אופנים, חדא, שלא מצאו המנורה, והוצרכו לעשות אז מנורה חדשה (עבודה זרה מג.). וגם הכלים שנשארו שם יצאו מקדושתם, דכתיב (יחזקאל ז-ב) ובאו בה פריצים וחללוה (עבודה זרה נב:), ועבודתה מחנכתה (שביעות טו.), אם כן המנורה היתה צריכה חינוך. שנית, דכיון שהופסקה העבודה במקדש, היתה כל הבית צריכה חינוך, דלכן איקרי בשם 'חנוכה' (מהרש"א שבת שם), ולכן קרינן בחנוכה פרשת הנשיאים, חנוכת המזבח, ובחינוך לא אמרינן טומאה הותרה בצבור.

אמנם בכלי חמדה (פ' אמור אות ט) הקשה, דתירוץ זה מספיק על לילה ראשונה שאז נתחנכה המנורה, והיה צורך לשמן טהור, אבל שאר הלילות מאי איכא למימר, הא כיון שנתחנכה ביום הראשון, הרי השאר הימים טומאה הותרה בצבור, ולמה הוצרכו לנס. וכתב לבאר על פי דברי האור החיים הק' (במדבר ח-ב), דאיתא ברש"י (שם) למה נסמכה פרשת מנורה לפרשת נשיאים, לפי שראה אהרן חנוכת נשיאים, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה, חי"ך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות ערב ובוקר וכו' ע"כ. הנה דברייהם ז"ל צריכין ביאור, מה נחמה זו עושה לחלישות דעתו של אהרן על חנוכת הנשיאים שלא היה בכלל, הלא אין מעשה המנורה מקביל לחנוכה. גם למה לא הניח דעתו בכל הקרבנות שהוא מקריב,

והנה כללא זו דבחינוך לא אמרינן טומאה הותרה בצבור, יש לפרשו בשני אופנים, חדא, דלא שייך כלל בחינוך להתיר בטומאה, והעבודה בטומאה פסולה ואסורה, דבזה לא נאמרה ההיתר של טומאה הותרה בצבור. ועל זה יש באמת ראייה מדברי התוספות דהעבודה כשרה בצבור גם בחינוך. אבל יש לפרשו גם באופן אחר, דהגם דמותר לעשותה בטומאה, מכל מקום לא הותרה הדבר רק דחוויה, ומותר רק כאשר אי אפשר באופן אחר, אבל אי איכא מציאות לעשותה בטהרה יש להחזיר עליה. וכאשר יש מקצת כהנים טהורים, מצוה בחינוך לחזור אחריהם (עיין יומא שם), וגם אי נימא דגם בחינוך הותרה, מכל מקום מצד חשיבות החינוך, יש לחזור שתהא בטהרה, ולכן נעשה להם הנס בחנוכה. ואי נימא כן, אז אין קושיא מחינוך דלעתיד, דכיון שכולם יהיו טמאי מתים, ואין מציאות לעשותה בטהרה, דבודאי נימא דטומאה הותרה בצבור. אבל בנר חנוכה דיתכן בדרך נס להדליק בטהרה, המציא להם ה' שמן בדרך נס, כדי שתהא החינוך בטהרה, ולא יצטרכו לסמוך על דחיית טומאה בצבור.

*

אמנם יש לומר בזה עוד, דלכאורה תקשה למה יהיו הכהנים אסורין ביין משום מהרה יבנה המקדש, הא בנין הבית לוקח זמן טובא, ועד אז יפיג היין ויהיו ראויין לעבודה. אך על זה יש לומר, דהא אמרינן (מגילה י'): אמר רבי יהושע שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, דקדושת הבית קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא ע"ש. אם כן יהיו עבודות שיוכלו לעשות תיכף. אך אכתי תקשה, הא אין בנין בית המקדש דוחה שבת ויום טוב, וכמו כן אין בונין בלילה אלא ביום (שבועות טו), ולמה יאסרו הכהנים ביין בשבתות וימים טובים ולילות.

וצריכין לומר כמו שכתב רש"י (סוכה מא.) על הא דאמרו שם יום הנף [של עומר דהיינו ששה עשר בניסן] כולו אסור [בחדש, ובעוד המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלין חדש בו ביום כדכתיב עד הביאכם, וכשחרב הבית מותר מן התורה משהאיר המזרח, ואסר רבן יוחנן בן זכאי עליהם כל היום]. מאי טעמא, מהרה יבנה בית המקדש [ויחזור דבר לאיסורו, ואי הוו נהיגי בחורבנו לאכול בהאיר מזרח כדן תורה, אתיא נמי בבנינו], ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח השתא נמי ניכול, ואינהו לא ידעי דאשתקד דלא הוה בית המקדש האיר מזרח התיר, השתא דאיכא בית המקדש עומר מתיר. ופריך [הך חששא דחיישינן למהרה יבנה] דאיבני אימת [אימת תגמור המלאכה, דאיכא למיחש לאיסור חדש כל היום, דאצטרין לרבן יוחנן בן זכאי למיסר השתא כל היום משום סריכא דההוא יומא], אילימא דאיבני בשיתסר [שלא נבנה עד יום ששה עשר עצמו], הרי התיר האיר מזרח [ושפיר קאכלי, דהואיל דהאיר המזרח ואין מקדש בנוי אשתרי ליה בחדש], אלא דאיבני בחמיסר [או קודם לכן, דכי מטא שיתסר לא התיר האיר המזרח, שהרי המקדש בנוי, הלכך אכלי איסורא, וגור רבן יוחנן בן זכאי השתא משום ההוא יומא], מחצות היום ולהלן תשתרי [השתא, דאי נמי אכלי ההוא יומא מחצות היום ולהלן כסירכא דמעיקרא, ניכלי וליכא איסורא, דודאי קרב העומר] וכו'. ומשני לא צריכא דאיבני בליליא [לשמא יבנה בליליא חייש, ולא יהו פנויים לקצור העומר עד סמוך ליום, ויש טורח הרבה בעומר וכו', וזה שלא יוכלו להתעסק בו מתחילת לילה לא יספיקו להקריבו למחר קודם חצות], אי נמי [דאיבני בחמיסר] סמוך לשקיעת החמה ע"כ.

וכתב רש"י ואי קשיא דבילילה אינו נבנה דקיימא לן דאין בנין בית המקדש בלילה, ולא בחמיסר שהוא יום טוב,

דקיימא לן בשבועות (שם) דאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב, הני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר (שמות טו-יז) מקדש ה' כוננו ידיך ע"כ. ואם כן גם לענינו, כיון דירד משוכלל מן השמים, הרי יתכן שתהא גם בשבתות ולילות, ולכן אסורים הכהנים ביין תמיד. (עיין מנחת חינוך מצוה קנב). וזהו הכוונה במאמרם 'מהרה' יבנה המקדש, רצה לומר דהבנין מקדש השלישי תהא מהרה, ברגעא חדא תרד מן השמים, וזה יתכן שתהא בכל עת ובכל שעה.

והנה הא דירד המקדש משוכלל מן השמים, יש לבארו בשני אופנים, חדא, שהקב"ה יבנה בשמים מקדש חדש במאמרו, ובדרך נס ירד אותו מקדש למטה. אך יש לומר באופן אחר, כי בהיות שמקדש של מטה מכיון נגד מקדש של מעלה, אם כן בשמים יש מקדש בנוי, וכדאיתא בגמרא (פסחים גר.) דשבעה דברים נבראו קודם העולם, וביניהם נמנה גם הבית המקדש ע"ש. ואמרו (הגיגה יב:) רקיע שנקרא זבול, בו ירושלים ובית המקדש. ומזבח בנוי, ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן, שנאמר (מלכים א ח-יג) בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ע"כ. ובתוס' (מנחות קי.) דמדרשות חלוקות, יש מי שאומר שמקריב נשמותיהן של צדיקים, ויש מי שאומר כבשים של אש, והיינו דאמרינן בשמונה עשרה בעבודה, ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ע"ש. ואם כן יש לומר דלעתיד יוריד ה' את המקדש שלמעלה שעומד בנוי, וזה יהא המקדש השלישי לעתיד. ויש להביא סמוכין לזה, דהא רש"י הכריח דמקדש השלישי ירד משוכלל מן השמים, מהא דאמר הכתוב מקדש ה' כוננו ידיך. וקרא זה פירש רש"י (על התורה) דקאי על המקדש של מעלה, שעל זה אמרו ישראל בהשירה, תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, שהוא מכון לשבתך, מכון נגד כסא של מעלה, אשר פעלת, אשר אותו המקדש, ה' כוננו ידיך ע"ש. ושפיר יש לומר דמקדש של מעלה תרד לעתיד ותהיה המקדש השלישי.

ואי נימא כן, אם כן המקדש השלישי לא תהא צריכה לחינוך, כי אין זה מקדש חדש, אלא מקדש של מעלה שהיה בנוי עוד קודם המקדש של מטה, שראוהו יעקב במראות הלילה, ואמר אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים (בראשית כח-יז), וברש"י דקאי על בית המקדש של מעלה. ואם כן לעתיד לא יצטרכו לחנך המקדש, ושפיר יוכלו להקריב בטומאה כשיבנה מהרה, דטומאה הותרה בצבור. אך גם אי נימא דתרד מקדש חדש מלמעלה, יש לומר דלא תהא צריכה לחינוך, כי רק דברים גשמיים שמקדשים אותם לגבוה, עבודתן מחנכתן ומקדשן, לא כן מעשי אלקים אשר מקדש ה' כוננו ידיך, אין בהם מצות חינוך, וסדירא בהן קדושתה בקדושה של מעלה, ואינם צריכין לחנכם ולקדשם.

*

ומזה נלמד מוסר השכל על שנות הנעורים של האדם, שבהם הוא מתחנך לעבודת קונו על משך ימי חייו, עד כמה צריכין להזהר ולדקדק שתהא העבודה בטהרה, ולפי עוצם הקדושה והטהרה, נעשה בזה יסוד על דביקותו בקונו. ובהיות שאמרו חז"ל (קידושין ל:) יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, הרי יש בכל יום בהאדם מציאות חדשה שלא היה לו מאתמול, וצריך לחינוך בטהרה, ודומיא דהמנורה שהוצרך חינוך בכל יום כיון שנתחדשה צורתה. ובהיות כי המנורה רומז על קדושת התורה, נר מצוה ותורה אור (משלי ו-ג), ורק בטהרה יכולין לזכות להארת התורה, על כן היה שמירה מלמעלה על טהרתה, להמציא לה שמן טהור, ולא לסמוך על שום קולות בעניני הטהרה. ■

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' דחנוכה תשפ"ג לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תוכב"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך ווען - גליון אלף של"ד

הודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים (שיר ז-ד). במדרש (הובא בילקוט ראובני פ' ויצא) הודאיים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שמצוה להניחו על הפתח ע"כ. והמדרש הזה אומר דרשוני, מהו הקשר של שני דברים הללו, ראובן שהציל את יוסף עם נר חנוכה על הפתח.

ונראה דהנה הכתוב אומר, נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה (תהלים ס-ו). ובתורת משה (לחנוכה קפב:) פירש, דקאי על נס דחנוכה, שמצאו פך שמן להדליק יום אחד, דהיא גופיה היה נס בטבע העולם ככל הנסים הנסתרים, כדי שיכול הקב"ה לעשות בו נס שלא בטבע, היינו הדלקת שבעת ימים. והיינו נתתה ליראיך נס, להשאיר פך אחד, כדי להתנוסס, נסים הרבה של שבעה ימים ע"כ.

ונראה דמנורה שאני, שהיו יכולים לסמוך שם על הנס, דהנה הא דאמרו דבמקדש שני לא היו עוד העשרה נסים, יש לומר דזהו מטעם שאמרו (יומא כא:): דחמשה דברים היו חסרים בבית שני, ואחד מהם השראת השכינה ע"ש. ואם כי לא נתברר שם במה היה זה מתבטא, יש לומר דבמקום השראת השכינה לא שורה כללי הטבע, והנס והטבע שוין, אבל בבית שני שנחסר השראת השכינה, על כן לא היו שם עוד העשרה נסים.

ויש לומר עוד, דהנה בנוסח ההודאה אנו מתחילין בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו וכו'. ויש להבין למה תולין הנס על שמו של הכהן גדול, ולאזה צורך אנו מזכירין מי היה אז הכהן גדול. וכמו כן בנוסח הנרות הללו אנו אומרים שנעשה על ידי כהניך 'הקדושים', ומסמיכין וכל מצות שמונת ימי חנוכה וכו'.

והנה בגמרא (שבת כב:) אמרו, מחוץ לפרוכת העדות יערוך (ויקרא כד-ג), וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה [חצי לוג שיערו בה ללילי טבת הגדולים] וממנה היה מדליק [הנרות בין הערבים] ובה היה מסיים [הטבת הנרות, שדלק כל היום ואינו מטיבו עד הערב] ע"כ. והיינו כי מצות הדלקת המנורה היתה חלוקה, דששת הנרות היה מצותה מערב עד בוקר, ונר המערבי היה מצותה להיות דולק נר תמיד כל היום. והיה נותן בכלם חצי לוג שמן, שזהו שיעור מערב עד בוקר, ועם כל זה הנר המערבי היה דולק כל היום, וזהו עדות שהשכינה שורה בישראל. ואם כן בבית ראשון ששרתה שכינה במקדש, היה הנר המערבי דולק כל היום, והיא עדות על השראת השכינה. אמנם בבית שני שחסרה השראת השכינה, על כן אמרו (יומא לט.) דפעמים דולק פעמים כבה.

ונראה דידוע קושיית הבית יוסף (או"ח סימן תרע) למה תיקנו חז"ל שמנות ימי חנוכה, הלא ליום הראשון היה להם שמן מהפך שמצאו, ולא הוצרכו לנס כי אם שבעה ימים. ותירץ בתירוצא קמא, דחילקו השמן מתחלה לשמונה חלקים, ובכל לילה הכניסו חלק אחד בהמנורה, ונעשה נס ודלק כל הלילה ע"כ. והקשו המפרשים הלא מצותה שתהא דולקת מערב עד בוקר, ואיך נתנו בהמנורה רק חלק שמינית. וצריכין לומר דסמכו על הנס שידלק המנורה כל הלילה, והגם דאין סומכין על הנס, בית המקדש שאני, שהרי שם היו מצויין נסים תמיד, וכדאיתא במשנה (אבות ה-ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. ובגמרא (יומא כא.) הוסיפו עוד כמה נסים, דהמשנה לא חשב רק ניסי דבראי [מבחוץ בעזרה, נסים הידועים לכל], וניסי דגואי לא קא חשיב ע"כ. ועל כן סמכו אז על הנס, שידלק כל הלילה עד הבוקר.

אמנם אמרו שם, דארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה נר מערבי דולק [לאחר שכבו שאר הנרות], מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה ע"כ. והיינו שדבר זה היה תלוי

אבל גם זה לא ברירא, דבגמרא (פסחים סד:) פליגי גם במקדש אי סמכין אניסא, לגבי קרבן פסח שנשחט בשלש תנות, אי היו סומכין על הנס, דאביי אמר, נתמלאה העזרה ננעלו תנן, כמה דעיילו מעלו וסמכין אניסא, רבא אמר נועלין

וזהו הדוראים נתנו ריח, זה ראובן שהציל את יוסף, ולכאורה הרי אמר להשליכו לבור נחשים ועקרבים, ואיה היא הצלתו. ועל כרחך דסמך על הנס, שמן השמים ירחמוהו וינצל מהם. ועל דרך זה במצות חנוכה אשר על פתחינו כל מגדים, שאנו חוגגין שמונת ימי חנוכה, ולכאורה הרי על יום ראשון היה שמן להדליק בלי נס, ועל כרחך צריכין לומר שחלקו השמן לשמונה חלקים, וגם ביום הראשון היה נס. אך אכתי תקשה במה סמכו לעשות כן, ועל כרחך דסומכין על הנס כמו ראובן שהציל את יוסף וסמך על הנס.

*

והנה נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה (שבת כא:). ובפשוטו הטעם דאיכא פרסום הנס טפי כשהוא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה. אך יש לומר עוד רמז בזה, דהנה אמרו (מגילה יד.) מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות [ביציאת מצרים] אמרינן שירה [אמרו שירה על הים], ממיתה לחיים לא כל שכן ע"כ. ומבואר ברמב"ן (דברים דב) דאי לא הקל וחומר היה בזה איסור בל תוסיף ע"ש. ומבואר בר"ן (שם) דלא דמי לשאר מילי דרבנן שתיקנו משום גדר וסייג לתורה, דעל זה נצטוו בתורה (ויקרא יח-ל) ושמרתם את משמרת, עשו משמרת למשמרת (מועד קטן ה.), אבל מקרא מגילה שאין כאן גדר וסייג לא היה להם רשות, אי לאו האי קל וחומר ע"ש. וכתוב בריטב"א, ורבנן דתקון בתר הכי נר חנוכה, יש לומר דסמך נמי אהאי טעמא ע"כ.

ולכאורה יש להבין דהא הקל וחומר מועיל רק על שירה ממות לחיים, אבל בחנוכה לא היתה סכנת מיתה, אלא להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ואיך ילפינן מהתם. וצריכין לומר דכיון דגדול המחטיא את האדם יותר מהורגו (רש"י דברים כג-ט), הרי הקל וחומר עדיפא עוד יותר, דאם ממות לחיים אמרינן שירה, מכל שכן בניצולים משכחת התורה וקיום מצות ה' דצריכין לומר שירה.

והטעם שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו, הוא משום שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיאו מוציאו גם מהעולם הבא. והנה אמרו (מנחות כט:) כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו-ד), אלו שני עולמות שברא הקב"ה, העולם הזה בה"י והעולם הבא ביו"ד ע"ש. ואם כן ההורגו מוציאו מעולם הזה שנברא בה"י, והמחטיאו מוציאו מהעולם הבא שנברא ביו"ד, ועל כן קבעו מצות הדלקת נר חנוכה בתוך יו"ד טפחים, להורות כי מצוה זו הוסיפו משום שדרשו קל וחומר, דאם ממות לחיים אמרינן שירה, מכל שכן במחטיאו שמוציאו מן העולם הבא שנברא ביו"ד, בודאי שצריכין לומר שירה.

ולכאורה לפי זה היה לנו לקבוע ימי חנוכה גם למשתה ושמחה כמו בפורים (עיי' טורי זהב סימן תרע סק"ג). וצריכין לומר כי השמחה של הצלת ממות לחיים מרגיש כל אחד, אבל שהמחטיאו קשה מן ההורגו, לאו כל אחד משיג כן, שיש לברוח מחבירו המחטיאו יותר ממי שעומד עליו להורגו. ומכל שכן כאשר רוצה להחטיאו באונס, שבשעת הגזירה אנסו אותם לבטל מצות ה', אשר אונס רחמנא פטריה (עבודה זרה נד.), ויתכן לפעמים שאינו מצטער כלל, ורוצה לטעום טעמא דאיסורא בהיתר, ואין שמחה בלבבו ממה שניצל מחטא באונס, ולכן לא קבעוה למשתה ושמחה אלא להלל ולהודות. ■

בקדושתו של הכהן גדול, שכאשר היה מורם מעם בצדקתו, היה השראת השכינה גם בבית שני, שהרי מה שהנר המערבי דולק לאחר שכבו שאר הנרות היא עדות שהשכינה שורה שם, ומשמעון הצדיק ואילך פעמים דולק פעמים כבה, היינו שהיה תלוי לפי ערכו של הכהן גדול, שהרי היו מתחלפין מידי שנה בשנה, אשר עבור זה קראוהו לשכת פרהדרין (שם ה:). ומה שאמרו דבמקדש שני היה חסר השראת השכינה, היינו שלא היה בתמידיות כמו בבית ראשון.

והיוצא לנו מזה, דבמנורה שבמקדש היה ריבוי של נסים יותר משאר הנסים שבמקדש, שהרי בבית ראשון היה שם נס תמידי יום אחר יום, וכמו כן בבית שני, אצל שמעון הצדיק בתמידות, ושוב מזמן לזמן, שלא היתה כזאת בשאר המקומות בבית ה'. ולכן הגם שאין סומכין על הנס גם במקדש, מכל מקום במנורה דשכיחי בהו נסים כאלו, שנותן מעט שמן בנר המערבי ודולק כל היום כולו, יש מקום יותר לסמוך על הנס.

ומעתה יש לומר, דבימי מתתיהו כהן גדול, שהיה מופלג בקדושתו, שזכה להמשיך נס דמנורה וניצוח המלחמה, ומצות חנוכה לדורות, היה אצלו גם כן מדה זו, שהיה נותן בהנר המערבי שמן כמדת חברותיה ודולקת כל היום, דהרי גם לאחר זמנו של שמעון הצדיק פעמים היה דולק, ועל כן סמך עצמו על הנס, לחלק השמן לשמונה חלקים, ולהדליק בכל יום חלק שמינית, ולסמוך על הנס שידלק כל הלילה. ולכן בהודאה על הנס אנו מדגישים 'בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול', להורות שעל ידי שהיה אז כהן גדול מופלג בקדושה, זה גרם שסמכו על הנס שידלק כל הלילה. ולכן אנו אומרים גם כן, הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים וכו', שעשית לאבותינו על ידי כהניך 'הקדושים', שרק בשביל שהיו קדושים, וראו בעיניהם הנסים שנעשו במנורה בנר המערבי, על כן סמכו גם כעת לחלק השמן לשמונה חלקים, והיה נס כל שמונה, ולכן ממשיך עלה וכל מצות שמונת ימי חנוכה; שקבעו ימי חנוכה שמונה ימים.

וזהו שאמר נתתה ליראיך נס, היינו דבמנורה שבמקדש נתת נס בהמנורה ליראיך דייקא, כאשר הכהנים הגדולים היו קדושים, נתת להם נס תמידי בהנר המערבי, ולכן סמכו על הנס גם כעת בימי חנוכה, שמהנס של נר מערבי נסתבב 'להתנוסס', לסמוך גם להלאה על נסים שבמנורה, שכאשר יהא שמן מועט, יתרבה על ידי נס להאיר כפי הצורך.

והנה דבר זה לסמוך על הנס יש ללמוד מראובן, שאמר הכתוב, ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו, למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו (לו-כב). וברש"י רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסרחון אלא בי ע"כ. ויש להבין למה צריכין בזה לרוח הקודש, הלא כל עין רואה זאת, שהאחים אמרו ועתה לכו ונהרגוהו, והוא לא הסכים ואמר לא נכנו נפש. אך הלא אמרו (שבת כב.) מאי דכתיב (בראשית לו-כד) והבור רק אין בו מים, ממשמע שנאמר והבור רק אינו יודע שאין בו מים, אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ע"כ. אם כן מה שהשליכוהו לבור נחשים אינו הצלה, וקיימא לן (יבמות קכא.) נפל לבור נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת ע"כ. והוצרך רוח הקודש להעיד על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו ע"כ. ואם כן על כרחך נשמע מזה דראובן סמך על הנס שמן השמים יצילו את יוסף שלא יוזק, ורצה להצילו מיד האחים שהם בעלי בחירה, ולמסור דינו לשמים, כדי שיוכל להנצל בדרך נס.

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ג' דחנוכה תשפ"ג לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תוכב"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך ווען - גליון אלף של"ה

אבל עיקר חג חנוכה היא משום נצחון המלחמה, וכמו שם החג שקראוה חנוכה, בשביל שחנו ביום כ"ה מהאויבים. וזהו שאלתו מאי חנוכה, על איזה משני הנסים הללו קבעוה. ומשני דקבעוה רק על נס הנרות, ולא משום נצחון המלחמה, וכדמפרש ואזיל רק חלק הנס של הנרות.

ומעתה יש לומר דהמקשן הוי סבירא ליה מעיקרא דעיקר קביעות החג היא משום נס דנצחון המלחמה, ואם כן לא צריכין ברכת שעשה נסים רק ביום הראשון, שאז חנו מהאויבים, ובשאר הימים אין לברך על הנס, כי נס הזה כבר נגמר ביום הראשון. ועל זה השיב לו, כי קביעת ימי חנוכה היא עבור הנס דנרות לחודיה, ונס הנרות היה בכל יום נס חדש, וצריכין לברך ברכת אשר עשה נסים בכל יום.

אך לפי זה צריך ביאור נוסח ההודאה של על הנסים, שמאריכין בנס של ניצוח המלחמה, שעמדה מלכות הרשעה להשכיחם תורתך, ומסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, הלא קבעוה על הנס דנרות כמבואר בגמרא, שהשמיטו לגמרי ענין נצחון המלחמה, ומאי חנוכה, על איזה נס קבעוה, רק על הנרות. – וכמו כן צריך ביאור הנוסח של הנרות הללו, אשר גם שם אנו אומרים שהנרות הללו אנו מדליקין על הנסים 'ועל המלחמות' וכו', דמה ענין הדלקת נרות עבור נצחון המלחמות.

בגמרא (שבת כג.) אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך שתיים ומדליק מברך שלש, מכאן ואילך מדליק מברך שתיים והרואה מברך אחת. ופריך מאי ממעט, ומשני ממעט זמן. ופריך ונימעוט נס, ומשני נס כל יומי איתיה ע"כ. והקשו המפרשים מה היה ההוה אמינא של המקשן, שלא יברכו על הנס רק ביום ראשון, הלא ידע כי נס כל יומי איתיה. ולא עוד אלא שביום הראשון לא היה נס, שהרי מצאו פך שמן להדליק בו יום אחד, עד שצריכין לדחוק למה חייבו להדליק בכלל ביום ראשון, ולמה נימא דרק ביום הראשון יברכו ברכת שעשה נסים.

ונראה דהנה בגמרא (שם כא:) איתא מאי חנוכה וכו'. וברש"י על איזה נס קבעוה. והיא פליאה, הלא כל ילד יודע הנס שאירע בחנוכה, ולמה עשה מזה שאלה ותשובה. ונראה דהנה בימי חנוכה נעשו שני נסים, נס של נצחון המלחמה, שנמסרו רבים ביד מעטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות (רש"י דברים לביא). ואחר זה נעשה הנס של הנרות, שטימאו כל השמנים, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. ומעתה יש להסתפק על 'איזה' נס קבעוה, אם על הנס של נרות, או שעיקר הקביעות היתה משום נס של נצחון המלחמה, ועל זה קבעו לחוג שמונה ימים, ועל דרך שעל הנסים של יציאת מצרים חוגגין שבעה ימים, וכאן קבעו לחוג שמונה ימים, לזכרון גם טובת הנס של הנרות,

ממי שמחטיאו, דבודאי צריכין לקבוע זכר על זה, והוא כל שכן ממקרא מגילה.

*

ומעתה על נסים שנעשו לאבותינו, שהזמינו להם מן השמים בדרך נס שיוכלו לקיים מצוה פרטית או לטובת איזה ענין, אין זה נוגע לנו ואין לעשות על זה זכר, ולא עוד אלא שגם איסור לאו יש בדבר, להוסיף חג מן התורה. אמנם נס דחנוכה שאני, שהסיבה שלא היה להם שמן להדליק, היתה משום שעמדה מלכות הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך, ועבור זה טימאו כל השמנים בכוונה שלא יוכלו להדליק, ולבטלם ממצות הדלקת המנורה, וכמבואר בב"ח (סימן תרע) שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד. ועוד אמר להם מצוה אחת יש בידם, אם אתם מבטלים אותה מידם כבר הם אבודין, ואיזה זה הדלקת המנורה שכתוב בה (שמות כז-ב) להעלות נר תמיד, כל זמן שמדליקין אותן תמיד הם עומדין וכו', עמדו וטימאו כל השמנים ע"ש. ואם כן סיבת נס הנרות, נתהווה רק על ידי שרצו להשכיחם תורתך, וגדול המחטיאו יתר מן ההורגו, ועל זה יש לקבוע מן התורה זכר להנס.

ולפי זה על הנס דנרות שהמציא להם שמן למצוה בזמן שלא היה מצוי להם, על זה לבד לא קובעין זכר, אבל כאן היה סיבה לזה, שעמדה מלכות הרשעה להשכיחם תורתך, ולכן טימאו כל השמנים לבטלם ממצותיהם, ואם כן עמדו להחטיאנו שלא יעלה בידינו להדליק ולעשות מצות ה'. ונתהווה נס מן השמים להמציא לנו שמן, על נס כזה קובעין זכר, שעל זה יש לנו קל וחומר, דממות לחיים אומרים שירה, מכל שכן כשעמדו להחטיא אותנו, וה' המציא לנו בדרך נס שנוכל לקיים מצותיו. וכמו כן אנו מתחילין הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל המלחמות וכו', כי אם לא היה מלחמת היוונים להעביר אותנו מדתי התורה, לא היו קובעין זכר לנס להדליק נרות, רק עבור שעמדו עלינו היוונים להשכיח התורה וביטלו מאתנו עבודת בית ה', ונעשה לנו נס שנוכל לקיים מצות ה', על זה אנו מדליקין הנרות. ■

ונראה דעצם קביעות ימי החנוכה צריך ביאור, שקבעוה על הנס של הנרות בבית המקדש, שלא היו יכולין לקיים מצוה שמונה ימים, ונעשה להם נס שיוכלו לקיימה, וכי עבור זה יחייבו לכל ישראל בכל הדורות להודות לה, ולברך שעשה נסים לאבותינו בימים ההם, על דבר שאין לנו שום קשר לזה, ולא נוגע לנו בפרטיות שום תועלת מאותו הנס. והלא עשרה נסים נעשו לאבותינו במקדש, עומדים צפופים ומשתחווים רווחים (אבות ה-ה), ולא נתחייבנו לברך בכל יום טוב, שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ונצייר לעצמינו, אם היה סיבה שלא היו כבשים לקרבן תמיד יום אחד, והיה יורד להם בדרך נס, וכי היו קובעים על זה יום טוב, שכל הדורות יחוגו יום זה ליום טוב, ומאי שנא נס דנרות חנוכה, שקבעום ועשאום ימים טובים.

ונראה דהנה כבר דברנו אתמול, בהא דאיתא בגמרא (מגילה יד.) מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות [ביציאת מצרים] אמרינן שירה [אמרו שירה על הים], ממיתה לחיים לא כל שכן ע"כ. והיינו שיש איסור בל תוסיף גם על החכמים להוסיף מצוה חדשה, והא דתיקנו מקרא מגילה בימי פורים, הוא רק משום דדרשוה מקל וחומר, מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, שהתורה חייבה לעשות זכרון להצלת ממות לחיים, כמו בימי המן, ועל כן קבעוה במקרא מגילה. ולכאורה איך קבעו החכמים אחריהם ימי חנוכה. וכתב הריטב"א דגם זה נכלל בכלל הקל וחומר זו ע"כ. ולכאורה יש להבין הא בחנוכה לא היה ממות לחיים, אלא להשכיחם תורתך, ואיך ילפינן משירת הים לקבוע זכר על זה. וצריכין לומר דכיון דקשה המחטיאו יותר מן ההורגו, אם כן ימי חנוכה נכלל גם כן בקל וחומר זו, דאם ממות לחיים אומרים שירה, מכל שכן כשניצול

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ד' דחנוכה תשפ"ג לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף של"ו

על הנסים ועל הנפלאות ועל המלחמות וכו', כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך וכו', מסרת גבורים ביד חלשים וכו' ע"כ. ויש להבין הא מבואר בגמרא (שבת כא:) מאי חנוכה וכו', ולא מצאו אלא פך אחד של שמן וכו', ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה ע"כ. ואם כן עיקר קביעות ימי חנוכה אינו על הנס של נצחון המלחמה, אלא על הנס של נרות, ואם כן למה האריכו בנוסח ההודאה ענין ניצוח המלחמה. וכמו כן בפיוט הנרות הללו, אנו מדגישים שאנו מדליקין הנרות על המלחמות, וזה בודאי פליאה, דעל המלחמות שייך להלל ולהודות, אבל מה ענין הדלקת הנרות עבור זה.

ומצינו כיוצא בה בנס שנעשה ליחיד, שהוא עצמו כאשר רואה את המקום, מברך שעשה לי נס במקום הזה. וכל יוצאי יריכו גם כן מברכין שעשה נס לאבי במקום הזה (שו"ע א"ח סימן ריח-ד). וכתוב במשנה ברורה (ס"ק טו) בשם האליה רבה (סק"ד), דבנו ובן בנו צריכין לברך, בין שנולדו קודם שקרה הנס ובין שנולדו לאחר מכן, משום כבוד אביהם. ומנכד ואילך אין מברכין אלא אם כן נולדו אבותיהם אחר שקרה הנס לאביהם הראשון, דבזה הם שותפים כולם באותו הנס ע"כ. וכמו כן בניסא דרבים בהצלה ממיתה, שכל הכלל ישראל היו בסכנת מיתה, כיון דנס זה נוגע לכולנו שנולדנו אחריהם, אנו כולם שותפים באותו הנס ומברכין עליה.

ומעתה אתי שפיר מה שאין אנו מברכין כאשר רואין את מקום המקדש, ברכת שעשה לאבותינו נס במקום הזה, כיון שנסיים הללו לא היה בהם הצלת מיתה, והנס נעשה רק לתועלת אותו הדור, על כן לא תיקנו עלינו חיוב להודות על נס שלא היה לנו בדור הזה תועלת ממנה. ואם כן תקשה מעתה על כל מצות חנוכה שנתקן על הנס דנרות, שלא היו יכולין להדליק המנורה במקדש ונעשה להם נס שיוכלו להדליק, למה זה מחייב אותנו לעשות זכרון לנס ההוא. ובשלמא ימי הפורים היה נס ממות לחיים, שביקשו להשמיד כל היהודים, על כן נס ההוא נוגע לנו בפרטיות, שמסיבת נס זה אנו נמצאים בחיים, אבל למה יש חיוב לנו לעשות זכרון בימי חנוכה על נס שנעשה במנורה.

ונראה דהנה כבר דברנו אתמול, בהא דאיתא בגמרא (מגילה י"ד) מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבודות לחירות [ביציאת מצרים] אמרינן שירה [אמרו שירה על הים], ממיתה לחיים לא כל שכן ע"כ. והיינו שיש איסור בל תוסיף גם על החכמים להוסיף מצוה חדשה, והא דתיקנו מקרא מגילה בימי פורים, הוא רק משום דרשוה מקל וחומר, מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, שהתורה חייבה לעשות זכרון להצלת ממות לחיים כמו בימי המן, ועל כן קבעו במקרא מגילה. ולכאורה איך קבעו החכמים אחריהם ימי

עוד צריך ביאור, עצם קביעות זכרון על הנס דנרות, ולברך שעשה נסים לאבותינו בימים ההם, דהא מבואר במשנה (ברכות נ"ד) הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל, אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ומפרש בגמרא כגון הרואה מעברות הים [מקום שעברו ישראל בים סוף], ומעברות הירדן [בימי יהושע], מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שנעשה יהושע מלחמה בעמלק וכו' ע"כ. ואם כן יש להבין, למה כאשר אנו רואין היום את מקום המקדש אין מברכין שעשה נסים לאבותינו במקום הזה, הלא היה שם נס של חנוכה, והלא על יום הנס, מברכין שעשה נסים לאבותינו בימים ההם, ועל 'מקום' הנס אין מברכין. ואין לומר דכיון שתיקנו כבר זכר על יום הנס, אין מברכין שוב על המקום, דהא על מעברות הים תיקנו גם כן חג פסח, ומכל מקום מברכין על המקום, ומאי שנא נס דחנוכה שאין מברכין על המקום. ועוד דהא אמרו (אבות ה"ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, ואם כן בכל פעם שרואין את מקום המקדש נברך ברכת שעשה נסים.

אמנם בביאור הלכה (א"ח סימן ריח ד"ה כגון) כתב, דלא נתקן ברכה זו רק אהצלת אדם מן המיתה בדרך נס. ואבן שישב עליו משה, היה אז גם כן ההצלה בדרך נס על ידי תפלתו של משה, וכמו שכתוב (שמות י"ט) ה' נסי, דאם לא כן היה לנו לברך בראותנו הר סיני מקום שניתנה בו תורה ע"ש. ועדיפא הוי ליה להביא ראיה ממקום המקדש וכנ"ל. ולכאורה צריך ביאור, דכיון דהברכה נתקן להודות לה' על שינוי טבע העולם שעושה נסים, למה מברכין רק אהצלת אדם מן המיתה. וצריכין לומר דאי אפשר לנו לברך ולהודות רק על נס

חנוכה. וכתב הריטב"א דגם זה נכלל בכלל הקל וחומר זו ע"כ. ולכאורה יש להבין הא בחנוכה לא היה ממות לחיים, אלא להשכיחם תורתך, ואיך ילפינן משירת הים לקבוע זכר על זה.

ויש לומר עוד, דגם בחנוכה היה נס ממות לחיים, דאיתא בגמרא (סנהדרין ע"ד) נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד, כל עבירות שבתורה, אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג [נדכתיב וחי בהם (ויקרא יח-ה) ולא שימות בהם], חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת גזירת המלכות, אבל בשעת גזירת המלכות, אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. מאי מצוה קלה, אמר רבא בר רב יצחק אמר רב אפילו לשנויי ערקתא דמסאני [שרוך הנעל, שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר, ודרך ישראל להיות צנועים, אפילו שינוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא, יקדש את השם בפני חבריו ישראל] ע"כ.

ואם כן כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, היה אז שעת השמד, ומחוייבים היו כל ישראל למסור נפשם על כל מצוה ומצוה שבתורה, ואפילו רק על מנהגי ישראל, והרי זה כאילו נמכרנו להרוג ולאבד, שאפילו על מלבושי היהודי היה מחוייב למסור נפשו, ואם כן היה גם בימי חנוכה הצלה ממות לחיים. ולכן שפיר ילפינן משירת הים, אם משיעבוד לגאולה אומרים שירה, ממות לחיים, כגון ימי פורים וחנוכה, על אחת כמה וכמה. והיינו כי בפורים היה גזירת מות להשמיד להרוג ולאבד, וכמו כן בחנוכה שעמדו להשכיחם תורתך, היה בזה גזירת מיתה על כל היהודים, שהיו חייבים למסור נפשם על כל תג ותג של דת יהודי. ומעתה שפיר מובן מה שאנו מברכין בחנוכה, שעשה נסים לאבותינו בימים ההם, כי הודאה זו נוגע גם לנו, שנצלנו אז ממות לחיים, כי כל אבותינו היו מוכרחים למסור נפשם אז על כל התורה, והיתה הישועה ההוא ממות לחיים.

ולכן כאשר רצו חכמינו ז"ל לתקן זכרון על נס דחנוכה, שאין להם רשות להוסיף על דברי התורה, ואין ללמוד משירת הים, רק זכר משיעבוד לגאולה, או ממות לחיים, אשר בימי היוונים לא גזרו רק על קיום התורה, ומנא לן לעשות זכר על זה, על כן קבעו להדליק נרות חנוכה, שנעשה נס בהנרות, והסיבה שהוצרכו לנס זה היתה בשביל שטימאו היוונים כל השמנים כדי לבטלם ממצות הדלקת המנורה, וכמבואר בב"ח (סימן תרע). ואם כן היתה אז שעת השמד בגזירת המלכות, שמוכרחים עבור זה כל אחד ואחד למסור נפשו על כל מנהג דת ישראל, ושפיר הוי ממות לחיים.

ולכן תיקנו בנוסח ההודאה, להתחיל שעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, והיו מחוייבים למסור נפשם על זה, והיתה הישועה הצלה ממות לחיים, ועל זה יש לנו סמך מן התורה לעשות זכרון, ולכן קבעו שמונת ימי חנוכה אלו. וזהו שמסיימים, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן 'כהיום הזה', דכיון דהיתה בזה גזירת מיתה, אם כן נוגע הנס גם לנו כהיום הזה שאנו חיים וקיימים, ומוטל עלינו להודות.

ולפי זה באמת על הנס דנרות לחוד, שנעשה נס להדליק מפך אחד שמונה ימים, על זה עצמו עדיין לא היו קובעין ימי חנוכה, שאין זה נס של הצלת נפשות. אלא בזה אנו מתבוננים אשר למה הוצרכו לנס זה, משום שטימאו היוונים כל השמנים

לבטל אותנו ממצות ה', וזה כבר נוגע להצלת נפשות, שהיו מחוייבים בשעת גזירת המלכות למסור נפשם, ושפיר אנו שותפים בהנס הזה, שנוגע לדורות עולם.

וכדי שלא לטעות שהזכר היא על נצחון המלחמה, שנמסרו רבים ביד מעטים, אשר על זה אין חיוב לעשות זכרון, שרק מעטים יצאו למלחמה כנגדם, י"ב בני חשמונאי ואלעזר (רש"י דברים לג-יא), ורק על ניסא דרבים קובעים זכרון, על כן קבעוה על הנרות, שנעשה נס בשביל שהיוונים ביטלו אותנו ממצות התורה, וכולם היו עומדים למיתה, למסור נפשם על ערקתא דמסאני, ועל ישועתם ממות לחיים, יש לעשות זכרון בניסא דרבים.

*

ויש לומר עוד רמז במה שאנו אומרים, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן 'כהיום הזה'. דהנה מצות הדלקת נר חנוכה היא על פתח ביתו מבחוץ (שבת כא:). וזה בא להורות לנו, שלא די להאדם ליתן הודאה לה' בין עצמו לקונו, להודות ולהלל על חסד ה', אלא יש מצוה לפרסומי ניסא להודות ולהלל נגד אחרים, אשר כולם ישתתפו יחד בהודאתו. וכמו שאמר הכתוב (תהלים קט-ל) אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו, כדי שגם אחרים יתעוררו ממעשיו להזכיר תהלות ה'.

והתורה חייבה להביא קרבן תודה להארבעה צריכין להודות, ארבעים חלות, ונאכלין רק יום ולילה, ביום ההוא ובליילה לאחריו עד חצות (ויקרא ז-ב). וכתוב בהעמק דבר להנצי"ב (שם), שכל כך לחמים אין מציאות לאדם ובני ביתו לאכלם, ואין להותיר ממנו משום איסור נותר והפסד קדשים, ועל כרחו הוא צריך להזמין חבריו לאכול עמו יחד, וכל זה כדי להרבות בהודאה גם לאחרים, שיתפרסם לכולם חסד ה'. וכמו כן מצות חנוכה שהיא להלל ולהודות, יש להדליקה אצל פתח ביתו מבחוץ, לפרסם הנס.

ואנו קורין ימים הללו בשם 'חנוכה', לרמז כי זה נוגע גם לענין חינוך הבנים, שהאבות צריכין לחנך את בני ביתם לתורה, אשר לא די במה שהאבות מקיימים מצות ה' בינם לבין קונם, אלא כל מצוה ומצוה מוטל עליהם לעשותם בפומבי ובפרהסיא נגד בני ביתם, כדי שיתחנכו בזה למצות ה'. וכמו שבמצות הדלקת נר חנוכה להודות ולהלל, מצותו על פתח ביתו מבחוץ לפרסומי ניסא, כן יש להתאמץ במצות חינוך, שיראו הבנים איך הוא לומד, ומרבה בצדקה וכו', וכנגד הבנים אין להתנהג בהצנע לכת, אלא יהא תוכו וברו מכוונים, ויהא ירא שמים בסתר ובגלוי יחד.

והנה באותיות הא"ב יש ד' אותיות שתוכם הם כברים, ואלו הן, אות ה', שהמילוי גם כן ה'. וכן אות ו' שהמילוי ו"ו, וכן אות מ"ם, וכמו כן אות יו"ד, שהמילוי שלו עולה גם כן מספר י'. ואם כן אותיות 'היום' הם תוכו וברו שוין. [ואות סמ"ך אין המילוי שוה בגימטריא, כי אות ר' ממנצפ"ך עולה יותר]. ועל זה הזהיר לנו התורה כמה פעמים 'היום הזה' ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה וגו' (דברים כו-טו), לרמז לנו כי מצות ה' יש לקיימם בסתר ובגלוי, כמו האותיות של היום, שהם תוכם כברים.

וזהו שאנו אומרים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן 'כהיום הזה', שיש לנו להודות לה' על התשועה הגדולה בפרסומי ניסא, לא די בינו לבין קונו, אלא על פתח ביתו מבחוץ, דומיא האותיות של היום, אשר תוכו וברו שוין המה. ■

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ה' דהנוכה תשפ"ג לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף של"ז

עבור קידוש השם, מכל מקום חיי היהודי חשובה יותר ממיתתו על קידוש השם.

*

ומצינו בשלחן ערוך (או"ח סימן שכח-ג) מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו שבת להצילו, דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיוכה חברך. וכתוב במשנה ברורה (סי"ק לא) אך אם הכפיה היה באחד משלש עבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה, אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבוא לזה ע"כ. וביאור דבריו, דאף דאין לחלל שבת כדי להציל מחטא, אבל על פיקוח נפש יש חיוב של חילול שבת. אך אם היה יודע בבירור שהנאנס לא ימסור נפשו על זה, אז החילול שבת היא רק עבור הצלתו מן החטא, ובוזה אין אומרים לאדם חטא בשביל שיוכה חברך, אבל אם משער שימסור נפשו על זה כפי חיובו, אז זה נוגע לפיקוח נפש דמחללין את השבת.

ומכ"ל מקום ספוקי מספקא ליה וכתב רק דאפשר דצריך לחלל. ויש לפרש הספק בתרי אנפי, דכיון דאינו ברור לו שימסור עצמו למיתה, אלא יעבור ולא יהרג, ואז ליכא פיקוח נפש, רק להצילו מן החטא, ועבור זה אין מחללין את השבת. ואם כן הספק היא רק לגבי שבת, אבל בחול בודאי מחוייב ללכת להצילו, דליכא חילול שבת, ויש להצילו מן החטא. וכמו כן הנאנס עצמו, כאשר מוכן למסור נפשו, ויש בידו להציל עצמו על ידי שיברח בחילול שבת, שפיר רשאי לחלל שבת. אך יש לפרש הספק באופן אחר, דמספקא ליה על עצם חיוב הצלה בפיקוח נפש בכגון דא, דאולי רק כאשר ישפך דם נקי יש חיוב הצלה, וכמו שדרשו (סנהדרין עג.) שהרואה את חברו טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו שנאמר (ויקרא יט-טו) לא תעמוד על דם רעך, וכתוב (דברים כב-ב) והשבותו לו ע"ש. אבל כאשר בשפיכת דמו יקיים מצות קידוש השם, אין חיוב להצילו ולמנוע אותו ממנו. ולפי זה גם בחול יש ספק זה אי יש חיוב לילך להצילו ממיתה, וכמו כן הוא בעצמו גם כן אינו רשאי לחלל שבת עבור הצלתו.

ולפי מה שנתבאר שיש חיוב על הנאנס לברוח להציל נפשו, הגם שבמיתתו תהא קיום מצוה, עם כל זה יש חיוב להצלת חייו, אם כן גם אחרים מצווין על הצלתו, וממילא יש חיוב לחלל שבת להצלתו. וגם אם יהא בזה ספק, כי אולי לא ימסור נפשו, ואין בחילול שבת זו הצלת נפש, הרי גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת (יומא פג.). [ועיין בזה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן צ בסופו), ובמגדים חדשים (פ' אמור כב-לב)].

*

ולבאר הטעם שמחוייב לברוח להציל נפשו, ולמנוע מעצמו מצוה רבה של קידוש השם, אשר רבי עקיבא אמר עליה, שכל ימיו היה מצטער ואמר מתי יבא לידי ואקיימנו. וגם

הנה דברנו אתמול, שגם בחנוכה היה הצלה ממיתה לחיים, דכיון שהיה אז שעת השמר, שעמדה מלכות הרשעה להשכיחם תורתך, ובשעת גזירת המלכות יש חיוב למסור נפשו גם על ערקתא דמסאני, על כן ההצלה מידם הוי ממיתה לחיים, ושפיר יש קל וחומר דאם משיעבוד לגאולה אומרים שירה, על אחת כמה וכמה ממיתה לחיים.

ונרחיב קצת הדברים, דלכאורה יש לדון מהו החשיבות בהצלה זו, הלא מיתה זו מצוה רבה יש בה, למסור נפשו על קדושת השם, אשר היא מהמצות הנעלות ביותר, שיוכה האדם למסור חיותו עבור אהבת קונו, ומהו ההודאה על אשר מנע ה' אותו מקיום מצוה זו. הלא מצינו בגמרא (ברכות א:) שפעם גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, ורבי עקיבא היה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה וכו'. ובשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, בכל נפשך (דברים ו-ה) אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד ע"כ. הרי שכל ימיו היה מצטער ומשתוקק שיוכה למות מיתה כזו. ואמרו (פסחים ג.) דרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד [גוע ופרחה רוחו], כי הדר אמר וכו', שמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתן ע"ש. ואם כן מהו ההודאה שניצלנו ממות כזה לחיים.

אמנם שאלה כעין זה נידון בשו"ת שבות יעקב (סימן ק) בעיר אחת שגזרו עליהם גזירה להעברת דת שמחוייבים ליהרג ואל יעבור, ומקצתם יכולין לברוח, מה עדיף טפי, אי מחוייבין לברוח כדי להציל נפשם, דלא יהא כמאבד עצמו לדעת, או לא יפרשו מן הציבור, שמחוייבים למסור נפשם על קדושת השם. ומטיק שם, דודאי גדול הצלת נפשות אם יכולין לברוח, אבל אם רוצה להחמיר על עצמו ולמסור נפשו לקדש השם ברבים, שממנו ילמדו אחרים לעשות, זכור לטוב, ודאי לא מקרי מאבד עצמו לדעת ע"כ. וכן העלה בפרי חדש על הרמב"ם (ה' יסודי התורה ה-א). ובשל"ה הק' (סוף חלק תורה שבעל פה בעשרה הילולים) כתב גם כן, שאם יכול להמלט ואינו נמלט כדי לקדש השם, העושה כן הוא מתחייב בנפשו, רק המצוה היא אם על כרחו בא עליו דבר זה, אז יקדש את השם ויהרג ואל יעבור. ובוה מתורץ למה לא הוזכר בתורה בהדיא הקידוש השם שעשה אברהם אבינו באור כשדים, כדי שלא ילמדו הדורות ממנו, כי הוא היה מביא את עצמו לידי דבר זה, דהיינו ששיבר צלמי תרח ע"כ. ומעתה שפיר יש לנו להודות בימי חנוכה שניצולו ישראל ממיתה לחיים, הגם שהמיתה היתה

אם עומד מוכן למסור נפשו, אמרה תורה שיעשה כל טעדיק שיוכל לחיות. יש לומר דזוהו על דרך דאיתא בשלחן ערוך (א"ר"ה סימן סכה-ד) ה"ה חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטין לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה. וכתוב במגן אברהם (סק"ט) בשם הר"ן, דהגם דמצות שבת חמור מנבילה, מכל מקום בנבילה עובר על כל כזית ממנה, והוי הרבה לאוין, וחמירי מלאו אחד דשבת ע"ש. וכמו כן לגבי מצוה, קיום מצות רבות קלות עדיפי מקיום מצוה אחת חמורה. ואם ימסור נפשו יקיים מצוה רבה אחת, אבל ימנע מעצמו אלפי מצות שיוכל עוד לקיים אם ישאר בחיים. ומצות רבות קלות עדיפי ממצוה אחת חמורה, ולכן מוטל עליו לברוח, כדי שישאר בחיים, ויקיים עוד מצות רבות.

וּנְרָאָה דזוהו הכוונה שאנו אומרים (בסליחות) מי שענה ליצחק כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו, מי שענה לחנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש הוא יעננו, מי שענה לדניאל בגוב האריות הוא יעננו. ולכאורה הוי לן למימר מי 'שהציל' וכו', ואמרינן מי 'שענה', ומשמע שהיו מתפללים על זה וה' ענה את תפלתם, וכמו כן הוא יענה אותנו גם כן. אך כמו שחייב לברוח שלא יצטרך למות על קידוש השם, כי חיי האדם חשובים יותר, כן התפללו גם הם, שאם כי הם מוסרים נפשם בפועל עבור קדושת שמו, מכל מקום יעשה להם נס שינצלו, וה' ענה אותם שניצולו ממות לחיים, וגם בהצלתם נתהוה קידוש שם שמים עוד יותר גדול ממתנתן.

וַיֵּשׁ להוסיף עוד בזה, דהנה בשל"ה הק' (שער האותיות סוף אות א) כתב, המקדש את ה' בפרהסיא בפני עשרה מישראל, קודם שיהרגוהו יברך בשמחה, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו לקדש שמו ברבים ע"כ. והובא להלכה בפתחי תשובה (ויד סימן קנו סק"ו). [ועיין אריכות בזה במגדים חדשים הנ"ל].

וּכְתוּב בספר מרפסין איגרא (פרק ג דף מז) להקשות, הלא ידועים דברי הרשב"א (שו"ת ח"א סימן יח) דאין מברכין על מצות צדקה ומתנת עניים וכדומה, מפני שאין המצוה תלויה כולה ביד העושה אותה, שכן יתכן שחבירו לא יאות לקבלם ע"כ. ואם כן מדוע מברכין על מצות קידוש השם, והלא יתכן שלבסוף לא יתקיימו, ונמצא מברך ברכה לבטלה. ותיירץ הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, דאמנם נכון במצות צדקה שקיימה תלוי ונגמר רק עם קבלת העני, אין המצוה תלויה כולה ביד העושה אותה, ואי אפשר לברך, אבל מצות קידוש השם, מצוה נגמרת בכך שיודע בוודאות שמתכוונים להורגו, ולמרות זאת מוסר עצמו להריגה על קידוש השם. ואף אם בפועל לא נהרג לבסוף, לא נתבטלה מצותו, שהרי בעצם החלטתו הסופית ליהרג, כבר קידש את ה', לפיכך יכול לברך לפני הריגתו גם לדברי הרשב"א. ובאמת כן כתב השל"ה (שם) שכיון שמסר עצמו למיתה כבר קידש את השם, ואף אם בפועל לא נהרג, אם כן אינו תלוי בדעת אחרים ויכולים לברך על זה ע"כ.

וּבִיאורו, כי העומד לפני נסיון, שעומד עליו אחד ואומר לו, עבור על עבירה זו, ואם לא אז תהרג. והוא משיב על זה אני מוכן ועומד ליהרג ולא אעבור עבירה זו, בדיבור זה קיים מצות ונקדשתי בתוך בני ישראל, שמסר עצמו למיתה עבור כבוד ה', כי אין המיתה עצמה הקידוש השם, אלא מסירת נפשו הוי הקידוש, ומה שמתרמי אחר זה לא איכפת לן שוב, ואין זה דומה לצדקה, שאם העני לא מקבלו לא עשה מצוה.

וּבְאֵמַת שורש הדברים מבואר כבר בחתם סופר (שו"ת א"ר"ה סימן רח ד"ה דף ט'), דהנה מצינו בעקידת יצחק שאמר ה' לאברהם, קח נא את בנך וגו' והעלהו שם לעולה וגו' (בראשית כב-ב), ושוב אמר לו אל תשלח ירך אל הנער. וברשי (כב-ב) אמר רבי אבא אמר לו אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (כא-ב), וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ירך אל הנער. אמר לו הקב"ה (תהלים פט-לה) לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרת לי קח מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטתה אלא העלהו, אסקתיה, אחתיה (ב"ר נח-ע"כ). וזה פלא שידבר ה' בלשון ערמה עם אברהם, שלא אמר לו שחטתה

אלא העלהו, וכבר יצא ידי חובתו במה שהעלהו. ועוד יותר, דאם יתכן לפרש כן דברי ה' שלא נצטוו אלא להעלותו לחוד, מי התיר לאברהם ליקח המאכלת לשוחטו, קודם שיברר מה' מהו פירוש המלות של והעלהו.

וּכְתוּב החתם סופר ביאורו וזה לשונו, כי לא יעלה על הדעת שמא אמר הקב"ה רק העלהו ולא להקריבו, שאין דרכו של הקב"ה חלילה לדבר בלשון שיטעה בו הנביא, ולשון העלהו לעולה היא לשון עולה ממש שהוא כליל לה'. אך האמת הוא שבודאי היה יצחק עולה כולו כליל, כי בן אדם הנותן נפשו לשחיטה והקטרה בלי שום ציפוי שימלט נפשו על דרך (תהלים כה-א) אליך ה' נפשי אשא, הרי נפשו כולו כליל לה' יתברך, ולא דמי לקרבן בהמה שצריך הפשט וניתוח וכליל לאישים, ואז תעלה נפש הבהמה לריח ניחוח, אבל לא כן נפש האדם בחיים חיותו נדבק בהשם יתברך על ידי מחשבתו, ובתנאי שיהיה מסירת נפש ממש, ואם כן היינו והעלהו לי לעולה, והרי העלהו והיה עולה. ואף על פי שזה דבר פשוט לכל מבין ומשכיל, מכל מקום העלים הקדוש ברוך הוא מחשבה זו מאברהם ויצחק, אף על פי שהיו חכמים גדולים, מכל מקום כתיב (משלי ב-ז) יצפון לישרים תושיה, כי לולא שהעלים מהם סברא זו לא היה מסירת נפש שלימה, כי ידע שלא ימות, על כן לא הבינו תוכן הדבר עד אחר מעשה עב"ל.

וַיִּכֶן יצחק אבינו שנצטווה מה' למסור נפשו לקרבן, וקיים מצות ה' לעקרו על המזבח, וחנניה מישאל ועזריה מסרו נפשם להזרק בכבשן האש, ודניאל להטילו בגוב האריות, קיימו בחייהם כבר מצות ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומצוותם כבר נגמרה בחייהם, ויכולים שוב להתפלל שישארו בחיים שיוכלו לקיים עוד מצות רבות, ויתעלה קידוש השם כפול במה שהצילם ה', ומי שענה אותם יענה גם אותנו.

וּנְתַעֲרַרְתִּי דבזה יש לדון במה שמבואר בשלחן ערוך (ו"ד סימן קנ-א) קידוש השם היינו עושה עשרה מישראל ע"ש. ובדרכי תשובה (ס"ק כד) הביא דיון אם הני עצמו בכלל העשרה, ובשו"ת דבר שמואל (סימן סג) כתב, דכיון דהעיקר קדושת השם הוא במיתה הנאנס, והלא באותו שעה שמת בציר ליה עשרה ע"ש. ובשו"ת זרע אמת (ח"ג סימן נב) השיג עלה, דכיון דעיקר קידוש השם הוא במה שהורגין, והלא מתחלה ועד סוף הרי הוא כחי, וכל זמן שמפרכס הרי הוא כחי ומצטרף לעשרה ע"ש. ולפי מה שנתבאר קיום מצות ונקדשתי היא מה שמוסר עצמו ומפקיר נפשו למות, ובעודו חי ובריא נתקיים המצוה, וממילא יש לצרפו לעשרה].

וַיִּפֵּי זה מי שבא לידו מצות קידוש השם, ומוכן למסור נפשו על קדושתו, עם כל זה בידו להתפלל שיצילנו ה' ממצבו שלא יצטרך ליהרג בפועל, דכמו דמוטל עליו לברוח משם אם יש לו אופן להנצל, משום דחיייו של אדם בעולם הזה חשובה לפני ה' יותר, כן יוכל להתפלל שיזמין לו ה' אופן הצלה, שלא יצטרך למסור נפשו בפועל. ומכל שכן כאשר מסר כבר נפשו למי שמאנסו, והתיר עצמו למיתה, אשר באמירה זו כבר קיים בנפשו מצות ונקדשתי, ואין שום חילוק אם יהרג בפועל או לא, וכמו בחנניה מישאל ועזריה שנשלכו לכבשן האש, ודניאל לגוב האריות, שפיר יכולים להתפלל שיעשה להם נס וינצלו, ומי שענה לחנניה מישאל ועזריה 'בתוך' כבשן האש, ולדניאל בתוך גוב האריות, הוא יעננו.

וַיֵּשׁ בזה מוסר השכל, על גודל חשיבות חיי האדם, לנצל כל רגע מחייו לעבודת קונו, אשר התורה מחשיב זאת יותר מהזכות להיות קרבן עולה לפני ה'. וגם להתבונן כי עיקר מסירת נפש היינו ההחלטה שמפקיר חיינו עבור ציווי ה', ואין המיתה קיום מצות ונקדשתי, אלא מה שמעמיד עצמו מוכן ליהרג על כבוד ה'. ועל זה האריך בצעטיל קטן לרבינו בעל נועם אלימלך ז"ע (אות א) שבכל עת ורגע שהוא פנוי יהרהר במצות עשהו זו של ונקדשתי בתוך בני ישראל, ויודא בנפשו ויצויר במחשבתו זו כאילו אש גדול ונורא בווער לפניו עד לב השמים, והוא בשביל קדושת השי"ת שובר את טבעו ומפיל את עצמו להאש על קידוש השי"ת, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, ונמצא שאינו שוכב ויושב בטל רק מקיים מצות עשה דאורייתא ע"כ. ■